

Štít s rozetkami ze Sulejovic – militárium či předmět zvláštního významu?

V širokém spektru nálezů z doby laténské se setkáváme se skupinou artefaktů, jejichž význam byl pro nositele zdůrazněn prostřednictvím dekorativních aplikací, vyrobených ze schránek mořských živočichů.

■ Tomáš MANGEL
Univerzita Hradec Králové
Petr ONDROUŠEK
o.s. Boiové a Fergunna
Jiří WALDHAUSER
Univerzita Hradec Králové

Tento materiál, jehož chemický základ tvoří uhličitán vápenatý (CaCO_3), bývá často v archeologické literatuře označován jako mořský korál nebo mušlovina. Získávan byl prostřednictvím sběru ulit plžů či tvrdých vnějších schránek některých druhů korálů žijících ve středomořských a indopacifických oblastech. Zatímco, ve střední Evropě jsou aplikace z materiálů organického původu známé především z patek a lučičků spon, těl náramků, v neposlední řadě též pochev a jílců mečů (Sankot 2000; Čížmářová 2004, 72), v západoláténském prostředí nacházely uplatnění i na takových předmětech, jako byly bojovnícké přilbice, součásti kování vozu nebo zobákovité konvice (Kruta 2000, 95-96, 555; Megaw – Megaw 2001, 76-80, 110).

Výjimečné postavení mezi diskutovanými nálezy z území Čech zaujímají štítové rozetky, které byly součástí výbavy hrobu bojovníka zkoumaného v roce 1957 na k. ú. Sulejovice, okr. Litoměřice (Moucha 1969).

Jak vyplývá z nálezové situace, byly sulejovické rozetky dekorativní párovou součástí bojovníckého štítu. Nálezový celek, který dále obsahoval železný

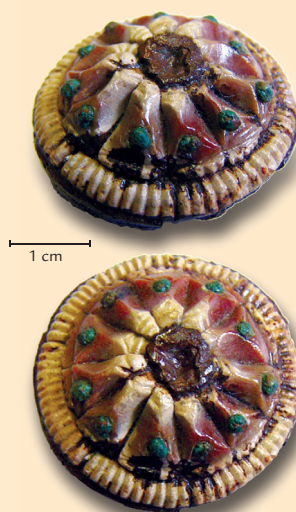

■ Obr. 1 Bojovník ze 3. stol. př. n. l. vybavený štítem s rozetkami ze Sulejovic. Ke koláži použita fotografie z práce F. Mathieu (2007).

meč, hrot kopí a železný kroucený opasek je datován do období LT B2a, tj. konce 4. a 1. pol. 3. stol. př. n. l. Rozetky byly na čelní stranu štítu přichyceny symetricky, v úrovni středové loďkovité puklice (obr. 1). Železný korpus rozetek je posazen dvěma typy vyřezávaných segmentů (obr. 2). Na obvodu je umístěno šest obloukovitých dílků světle béžového zbarvení, blíže ke středu deset a jedenáct trapézovitých dílků. Převážná část jejich povrchu je zbarvena do hnědo červena, směrem k vnějšímu i vnitřnímu okraji přechází jejich povrch do stejného zbarvení, jaké vykazují dílky obvodové. Vizualní dojem z celého předmětu dále umocňovaly dnes zpatinované bronzové hřebíčky, původně zlatočervené barvy, sekundárně sloužící k fixaci středových segmentů.

Štítové rozetky rozhodně nepatří k běžným součástem výbav bojovníckých hrobů. Kromě sulejovických exemplářů jsou doloženy pouze v několika málo dalších případech. Téměř identické rozetky pocházejí z hrobu 9 z Letek, okr. Praha-západ (Příč

1896, 762-763, tab. XLIV: 3, 9, 11), segmenty z artefaktu analogické konstrukce byly, spolu se známou dřevěnou konvicí s bronzovým kováním, objeveny na pohřebišti v Brně-Maloměřicích, okr. Brno-město (Meduna – Peškař 1992, 199-200, 244, Abb. 12:3-6). Užívání štítových rozetek je dokumentováno i v západoevropském prostředí. Jako příklad uveďme pár exemplářů z východofrancouzského Châlons-sur-Marne (Moucha 1969, 608-611, Abb. 6). Zlatem zdobený nález podobného charakteru pochází i z jiho-francouzské nekropole v En-sérune (Megaw – Megaw 2001, 265, Fig. 449, Schwaller 1994, 90). Středomořské rozetky s dekorativními segmenty lze rámcově datovat do období 3. stol. př. n. l.

■ Obr. 2 Jedna ze štítových rozetek ze Sulejovic. Foto P. Ondroušek.

V souvislosti s hledáním odpovědi na otázku, z jakého materiálu byly segmenty vyrobeny, byly sulejovické rozetky v roce 1967 podrobeny ohledání ve frankfurtském institutu Naturmuseum Senckenberg. Z posudku vypracovaného Dr. Bierenheidem vyplývá, že se s největší pravděpodobností jedná o schránku mořského živočicha a to

nejspíše o plže *Cypraeacassis rufa* (obr. 3) z čeledi *Cassidae* (Moucha 1969, 612), vyskytujícího se ve vodách indopacifické oblasti.

■ Obr. 3 Schránka mořského plže *Cypraeacassis rufa*. Délka 16 cm. Foto S. Hrbatý.

V roce 2009 byly rozetky opětně předloženy k posouzení J. Hlaváčovi, malakologovi Národního muzea v Praze. Dle jeho vyjádření (Waldhauser – Mangel 2009) je problematika identifikace užitého materiálu mnohem složitější. Aplikace destruktivních mineralogicko-chemických a rentgenologických analýz není v případě těchto unikátních artefaktů, z důvodu nutného odběru vzorku, žádoucí. Bez použití uvedených metod, pouze na základě vizuálního ohledání, však není možno zodpovědně stanovit, zda se jedná o materiál organického či anorganického původu. Současná vizuální podoba povrchu segmentů může být ovlivněna působením zeminy, v níž byly uloženy, stejně jako případnou recentní konzervací. V úvahu tak kromě schránek měkkýšů (uhličitany biogenního původu) přicházejí i vhodně zbarvené karbonáty sedimentárního původu (obr. 4). Není nezajímavé, že přesně do této kategorie se řadí manganokalcit, surovina použitá k výrobě již zmíněných segmentů nalezených v Brně-Maloměřicích, které byly jako jedna z výjimek podrobeny chemickému a mineralogickému rozboru (Meduna – Peškař 1992, 265).

Pokud budeme dále zvažovat alternativu, že použitý materiál pochází ze schránek měkkýšů, připadají v úvahu pouze mořští plži, neboť mezi terestrickými měkkýši se nevyskytuje žádný druh, jehož schránka by splňovala předpoklady pro získání souvislého fragmentu odpovídající mocnosti (cca 4 mm) a barvy. Schránky mořských plžů z čeledi *Cassidae* sice odpovídají uvedeným kritériím, ovšem tak tomu je i v řadě případů dalších čeledí.

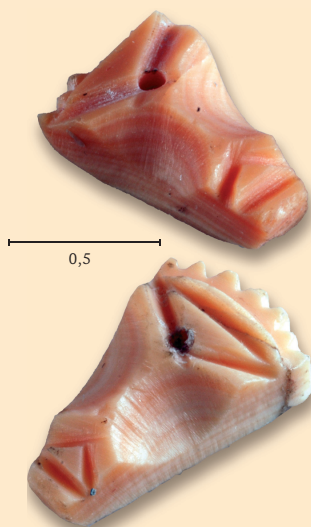
■ Obr. 4 Různé formy sedimentárních karbonátů. Foto S. Hrbatý.

V rámci řešení problematiky užité suroviny může destruktivní přírodovědné metody do určité míry zastoupit experiment. Jeho smysl spočívá ve vytvoření kolekce replik segmentů (obr. 5), vyrobených z tehdy dostupných vizuálně odpovídajících materiálů. Jejich srovnání s originálem, vyhodnocení opracovatelnosti, míry rizika osazení a dostupnosti pak může přispět k řešení nastíněného problému.

Dosud neřešenou otázkou zůstává motivace, která vedla majitele štítu k rozhodnutí opatřit jej dekorativními rozetkami. Takový podnět totiž nemusel vůbec souviset se samotnou podstatou suroviny zvolené k výrobě segmentů. Důvod k jejich osazení na plato štítu mohl mít souvislost s jejich barvností, tvarem nebo počtem. Po případě k němu mohla vést kombinace těchto, ale i dalších,

pro komunitu obklopující nositele zcela přirozených faktorů, které však dnes nemusí být vůbec zjevné.

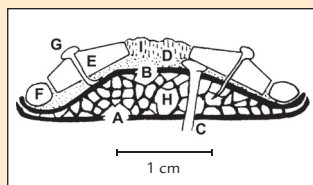
Na rozdíl od problému identifikace materiálu máme poměrně jasnou představu o posloupnosti výrobního postupu. Základ rozetky tvořila železná plechová destička (obr. 6:A). Na ní byla z vrchu přiložená další železná vyduť destička (obr. 6:B) opatřená mírně zvednutým okrajem. Prostor mezi oběma díly byl vyplněn pravděpodobně dřevěnou vložkou (obr. 6:H), jejíž zbytky se dnes jeví jako houbovitá hmota konzervovaná korozi. Takto vzniklý korpus byl pomocí železného hřebu (obr. 6:C) připevněn k dřevěnému podkladu (obr. 1). Následně bylo přistoupeno k aplikaci jednotlivých zdobných segmentů. Segmenty byly fixovány pomocí blíže neurčeného tmelu (obr. 6:D,I). Středové segmenty (obr. 6:E) pak byly k podkladu ještě přichyceny bronzovými hřebíčky (obr. 6:G), obvodové dílky (obr. 6:F) byly zajištěny sevřením mezi dílky středovými a zvednutým okrajem svrchní železné destičky.

■ Obr. 5 Dva vzorky replik středových segmentů ze sulejovické rozetky, vyrobené ze schránek mořského plže *Cypraea rufa*. Foto S. Hrbatý.

Samotné segmenty byly ze zvolené suroviny vyřezány. Předpokládáme, že po dosa-

žení hrubých požadovaných tvarů a velikostí byl v případě středových segmentů vyvrtány potřebné otvory. Povrch byl následně dobroušen brusnými kameny či pilníčky, ozdoben zářezy a pomocí kůže či tkaniny vyleštěn.

■ Obr. 6 Řez rozetkou ze Sulejovic vytvořený na základě rentgenového snímkování. Podle V. Mouchy.

Popsaný postup má klíčový význam pro následující úvahy. Korpusy rozetek byly nejprve prostřednictvím excentricky umístěného hřebu (obr. 6:C) připevněny na plato štítu a teprve po té bylo přistoupeno k aplikaci jednotlivých segmentů. O stejném postupu lze uvažovat i v případě štítů z Letek a Châlons-sur-Marne. U ostatních uvedených příkladů nebylo možno toto hledisko sledovat. Zdá se, že rozetky, které ostatně již na první pohled působí velmi křehkým dojmem, byly náchylné k mechanickému poškození a jakákoli hrubší manipulace hrozila jejich destrukcí. Štít opatřený takovými aplikacemi pravděpodobně nebyl primárně vyroben za účelem přímého využití v boji. Podnět ke vzniku takového štítu jistě souvisel se sociálním postavením muže – bojovníka, avšak jeho význam, který mu byl propůjčen skrze segmenty z přesně identifikovaného materiálu, je třeba hledat v symbolické rovině. V této souvislosti není překvapující, že štíty s rozetami byly v některých případech součástí hrobových výbav, které se, co do bohatosti, vymykaly běžnému bojovníckému standardu. S obdobnými stopami významové transformace v oblasti militární, související s úzkou skupinou mužů výjimečného společenského postavení, se setkáváme nejen ve středověku, ale i na západě kulturně značně provázané laténské Evropy.

Literatura

- Čížmářová, J. 2004: Encyklopedie Keltů na Moravě, Praha.
- Kruta, V. 2000: Les celtes, Histoire et Dictionnaire, Paris.
- Mathieu, F. 2007: Le guerrier Gaulois, du Hallstatt à la conquête romaine, Paris.
- Meduna, J. – Peškař, I. 1992: Ein latènezeitlicher Fund mit Bronzebeschlagen von Brno-Maloměřice (Kr. Brno-Stadt), Bericht der Römisch-Germanischen Kommission 73, 182–267, Mainz am Rhein.
- Megaw, R. – Megaw, V. 2001: Celtic Art, New York.
- Moucha, V. 1969: Latènezeitliche Gräber aus Sulejovice in Nordwestböhmen, Archeologické rozhledy 21, 596–617.
- Piř, J. L. 1896: Několik galských hrobů, Památky archeologické XVI, 759–766.
- Sankot, P. 2000: Zum Problem der Verzerrungen organischen Ursprungs an böhmischen Funden der Späthallstadt und Frühlatènezeit, in: Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen, 9. Treffen, 102–113, Rahden.
- Schwaller, M. 1994: Ensérune, Carrefour de civilisations protohistoriques, Paris.
- Waldhauser, J. – Mangel, T. 2009: Časné laténská/„keltská“ schránka mořského plže z archeologického naleziště Tuněchody a její středomořský, resp. africký kontext, Specifický grant Univerzity Hradec Králové, ulož. FF UHK, Hradec Králové.

Summary

A shield with decorative applications from Sulejovice - a weapon or an artefact of special meaning?

In 1957 near Sulejovice (district Litoměřice) a warrior burial from 3rd century BC was found. The standard military equipment comprised also a shield decorated around its boss by pair of metal rosette applications from individual segments. This found belongs to the very small group of similarly decorated exemplars from the whole area of La Tène Europe. According to the original identification of the segments, the material was from the sea gastropod, probably *Cypraea rufa*. But according to another examination in 2008 it seems rather that they might have been made from another mineral material. Exact determination is hampered by its destructive character so the alternative way is proposed which is an experimental reconstruction of the segments from different materials and their comparison with the originals. The overall character of the applications and their construction which is very fine and fragile suggests that rather than the usual military equipment this shield embodied a prestigious and symbolic meaning.

Článek vznikl díky finanční podpoře specifického výzkumu Filozofické fakulty Univerzity Hradec Králové (č. 2103/09).